

I. Nordiskt ljus – tankar om det säregna subjektiva sambandet mellan Lordi och Carola

Eurovision Song Contest är en mycket fascinerande tillställning. På ytan är det inget annat än ett underhållningsjippo. Men samtidigt har tävlingen en symbolisk dimension som rör djupa och svårartikulerade ting om politik och samhällsutveckling. Ibland syns inte denna dimension alls, och då framstår det hela som en onödigt påkostad uppvisning i banal musik, men ibland är den mycket tydlig. Sådana är verkar sång- och musikgudarnas välsignelse vila över vissa länder, som då får njuta segerns sötma.

2004 vann t.ex. Ukraina genom artisten Ruslana. En seger som otvetydigt signalerade ”välkommen till Europa”. Och senare under hösten samma år bröt liksom på beställning den s.k. orangea revolutionen ut. Viktor Jusjtjenko blev efter diverse turer president i Ukraina. Ruslana hade engagerat sig på den blivande presidentens sida, och numera lär hon t.o.m. sitta i Ukrainas parlament.

Året dessförinnan vann Turkiet. Och det var förstås också av stor symbolisk betydelse. Det råder ju ett tämligen ambivalent förhållande mellan Turkiet och Europa. Och man behöver knappast vara någon mästerpsykolog för att förstå att stolta turkar känner sig som det heter ”bjudna med armbågen” till den europeiska gemenskapen. Men så kom denna vinst i schlagerfestivalen. Oavsett vad som utspelats i kommunikationerna mellan europeiska och turkiska politiker och diplomater röstade faktiskt vanligt folk på en turkisk sångerska. Hon kändes som en av oss.

Estland och Lettland hör också till de länder som tidigare vunnit schlagersegrar och genom dem fått känna sig sedda och välkomnade av Europa. Och 1990 i anslutning till murens fall vann Italiens artist Toto Cutugno med *Insieme 1992* som var en hyllning till ett enat Europa.

Dessa exempel räcker säkert mer än väl för att det skall vara uppenbart att en mediauppblåst schlagertävling också kan visa vart vindarna blåser när det gäller politiken och samhällsutvecklingen i stort.

Årets just avklarade tävling ter sig för mig som mycket intressant ur detta övergripande och symboliska perspektiv. Om än förstås svårtolkad.

Mitt intresse för årets evenemang väcktes när Carola skulle ställa upp. Hon är inte vilken artist som helst. Det är ju en sak att hon ur ett konventionellt perspektiv är en lysande sångerska, och att hon vunnit Europafinalen tidigare. Och att hon säkert skulle kunna göra det igen i kraft av den speciella utstrålning som hon har, och som skär rakt igenom TV-rutan. Men det som gjorde hennes deltagande verkligen intressant är att hon som jag ser det är något mer än en artist. Och hon är det i kraft av sin för många provocerande tro. Hon kör ju inte med ljummen och ambivalent kristen tro enligt den vanliga politiskt korrekta mallen

som föreskrivs av Svenska Kyrkan, utan hon är en frimodigt bekännande väckelsekristen av något slags halvt hemkokt frikyrkovariant.

Så om hon skulle vinna själva huvudtävlingen så skulle ju hela Europa ha fått sig en verbal omgång, med stor tacksamhet mot Gud och Jesus. Hon skulle med all sannolikhet ha talat om hur buren hon kände sig av Kristi kärlek och hon skulle med brinnande ögon ha bett alla att öppna sina hjärtan för honom. För han närmar sig, han är på väg tillbaka.

Och den fråga jag ställde mig var förstås, är det verkligen tid för något sådant?

Hennes framträdande i Skandinavium var djupt berörande för alla som vågar ta in den energi som strömmade genom henne. Hon nådde inte samma höjder i Globen, men segern var aldrig hotad.

Så bar det av till Aten. Och på Akropolis gav hon en försmak av vilket budskap hon skulle trumpeta ut om hon fick segerplattformen. Känslan av att Paulus hade predikat där fick henne enligt Aftonbladet att kungöra för atenarna: ”Messias kommer. Är ni redo?” Och detta är – tror jag – bokstavligen den fråga hon hade hoppats att få tillfälle att segerkrönt ställa till Europas folk.

Men nu ville det sig inte riktigt. Det var inget fel på hennes framträdande, men det blev bara en femte plats. Och den var förstås oanvändbar för hennes syften. Men inte nog med det. Segern gick minsann inte till någon lättfärdigt klädd och lagom poppig och etnofärgad schlagerdocka utan till ett gäng finska monsterrockare som på sina håll skrämt skiten ut präster och prelater som ser dem som av ungdomen vilseförande reklampelare för Satan själv.

På ytan skulle väl detta kunna tolkas som ett fullständigt haveri för Carolas väckelsekristna dagordning. Men jag är inte så säker på det.

Och låt mig nu försöka förklara hur jag ser på det hela. Till en början vill jag säga att jag inte är någon större expert på hårdrock. Min konsumtion av denna typ av musik är numera inte särskilt omfattande. I min ungdom gillade jag i och för sig band som Led Zeppelin och Uriah Heep men det var då det. Så jag kommer alltså att basera mina funderingar kring Lordis överlägsna seger på den allmänna känsla för politiska och andliga ting som jag brukar utgå från när jag i mina nyhetsbrev försöker tolka och reflektera kring olika tidens tecken.

Under själva omröstningen blev det ju tidigt klart att Lordi skulle bli svårslagna. Och jag minns att jag där i TV-soffan ställde mig frågande inför om de verkligen skulle komma att få lika höga poäng från erkänt religiösa länder. Men visst fick de det. Katolska högborgar som Irland och Polen gav båda tolv poäng och Spanien 10. Och ett visserligen föreburet sekulariserat men ändå starkt muslimskt land som Turkiet gav de finska rockarna 7 poäng. Det var faktiskt bara Albanien, Armenien och Monaco som inte gav dem några poäng alls. Deras seger var överlägsen och mäktig. Ett starkt budskap om att det samlade Europa tyckte att ett gäng groteskt maskerade – och av vissa kristna till satanister utnämnda – finska hårdocksgrabbar var i en klass för sig.

Men finns det då något budskap i detta utöver att kontinentens ungdomar tröttnat på den konservativa Eurovisionsschlagertävlingen och vill se en mera vildsint och öppen tävling. Och vilket är det i så fall.

Min känsla är följande. Lordi fångade med sin utstyrsel upp en djup och till stor del oartikulerad känsla av äckel som finns över alla fina fasader, över allt tillrättalagt skitsnack om framsteg och utveckling, om att vi är på rätt väg. Varför skall vi fortsätta att hyckla? Det är inte bara så att kejsaren saknar kläder, han är monstruös. Och inte är det väl särskilt konstigt att detta budskap kom att förmedlas av representanter från den kärva Koskenkorvauppriktighetens land.

Därför ser jag omröstningsresultatet som ett slags alleuropeisk musikmotsvarighet till nej-till EU-konstitutionen. Ett slags kollektivt ”fuck you, fuck you all very much”. Se på de framröstade, och skåda Europas sanna ansikte! Och bakom denna uppmaning finns det verkliga budskapet: Vi behöver och vi vill ha en annan elit.

Och i mer eller mindre förtäckta och svårtolkade ordalag finns också detta budskap i själva sångtexten (www.letssingit.com/?/lordi-hard-rock-hallelujah-eurovision-song-contest-06-6mcxx6r.html). Som jag tolkar sångtexten är den en lovsång till hårdrocken – *Hard Rock Halleluja* är ju själva sångtiteln – där hårdrocken symboliserar en viss grad av regenererande eller omdanande ljus.

I inledningen av texten klargörs att man inte vänder sig till helgonen utan det är syndarnas natt och de uppmanas att ”blotta sina själar” inför ”the Arockalyps” som ju uppenbart är ett begrepp som anspelar på begreppet apokalyps. Rent generellt är apokalyptiska föreställningar spunna kring visioner och uppenbarelser om världsordningens slut. Och i den kristna tankevärlden handlar detta om Kristi återkomst och domens dag. Men i Lordis sång handlar det som sagt inte om en apokalyps utan om en ”arockalyps”. Detta är så vitt jag kan förstå ett sätt att frammana en bild av hårdrocken som den återkommande frälsaren inför vilken syndarna alltså skall blotta sina själar.

Och så brakar det lös:

”All we need is lightning
With power and might
Striking down the prophets of false”

I fri översättning betyder detta ungefär: allt vi behöver är blixtar med kraft och makt att slå ner de falska profeterna. Här börjar alltså ”arockalypsen” med att blixstens ljus bryter in med kraft att slå ner falska profeter, även om vi inte i klartext får veta vilka dessa är. Och så fortsätter texten:

”As the moon is rising
Give us the sign
Now let us rise up in awe”

”Arockalypsen” utspelas alltså i månens sken. Och det är väl oroande för alla symboltolkare som tycker att just månen hör till natten och delvis till

underjorden. Men hur man än vrider och vänder på månsymboliken återspeglar månen solens ljus. Och i den kristna bildvärlden är solen en symbol för odödlighet och uppståndelse, och därmed förbunden med Kristus. När tecknet så är givet där i månens sken skall syndarna, som nu utnämns till ”rock’n roll änglar”, frambara sin lovsång, sitt ”hårdrockshalleluja” inför vad som verkar vara ett av demoner och änglar uppblandat Pantheon i ”Guds skapelses övernaturliga höjd”.

Den engelska texten lyder

”Rock’n roll angels bring thyn hard rock hallelujah
Demons and angels all in one have arrived
Rock’n roll angels bring thyn hard rock hallelujah
In God’s creation supernatural high”

Och efter denna lovsång kommer så löftet:

”The true believers
Thou shall be saved
Brothers and sisters
keep strong in the faith”

Fritt översatt betyder ju detta att de ”som har den sanna tron skall bli frälsta” och därför kommer också uppmaningen ”bröder och systrar var starka i tron”. Och fortsättningen lyder:

”On the day of Rockoning
It’s who dares, wins
You will see the jokers
soon’ll be the new kings”

På ”the day of Rockoning” som anspelar på ”the day of Reckoning”, dvs räkenskapens eller domens dag, kommer den som vågar att vinna. Och så utlovas att ”vi snart kommer att få se att jokrarna blir de nya kungarna”.

Här är det uppenbart att om vi talar i samhällsvetenskapliga termer så är det en elitcirkulation som är det förväntade resultatet av ”räkenskapens dag”. Det är jokrarna som skall bli de nya kungarna. Och vilka är då jokrarna? Jo jokern är en s.k. trickster, dvs. en mönsterbrytare. Och i kulturhistorien är t.ex. Hermes en känd trickster. Och en av hans roller är att vara kulturbringare, dvs. att komma med nya kunskaper till människorna. Så denna lilla rad i Lordis text om att jokrarna skall bli de nya kungarna är rena sprängstoffet i den meningen att här finns löftet inte bara om en elitcirkulation baserad på att några maktsugna grupper lyckas skuffa undan några andra maktsugna grupper utan att hela elitskiftet kommer att baseras på ny kunskap som bryter tidigare mönster.

Efter denna mäktiga profetia kommer diverse upprepningar av tidigare textelement innan Lordi själv träder fram som ett slags surrogatfrälsare för dem som är engagerade i arockalypsen. Och han säger om sig själv:

”Wings on my back, I got horns on my head
My fangs are sharp and my eyes are red
Not quite an angel or the one that fell
Now choose to join us or go straight to Hell”

I fri översättning betyder detta.

Jag har vingar på min rygg och horn på mitt huvud, mina klor är skarpa och mina ögon röda, jag är inte riktigt en ängel eller den som föll, välj nu att förena er med oss eller ge er direkt iväg till helvetet.

Just den här självkaraktäristiken är mycket intressant. Den bidrar med all sannolikhet mycket starkt till bedömningen av honom som om inte satan själv så i varje fall en vägröjare för honom. Men det är också möjligt att tolka dessa rader på ett annat sätt. Hans skepnad må minna om något ondskefullt, men jag tror att man bör betänka vad han har sagt om jokrarnas roll i arockalypsen. Lordi står inför oss som trickster. Han föreställer otvetydigt något slags demon, men han är varken en ängel eller en djävulens hantlangare. Han säger ju faktiskt det rent ut i sången. Och för alla som eventuellt inte känner till det så syftar just orden ”den som föll” på satan som ju är just en fallen ängel. Han står i stället inför oss som en gåta. Och gåtan gäller följande: hur ser ondskan ut i vår värld? Eller hur ser djävulen ut? Ser han ut som Lordi, som en demon eller djävul, eller har han någon annan skepnad?

Om just denna fråga vill jag säga att jag har svårt att tro att ondskan vill föra sig på det uppenbara sätt som Lordi. Om det t.ex. skulle vara möjligt för Adolf Hitler att genom något slags återfödelseprocess anta exakt den skepnad som han en gång hade så skulle han med all sannolikhet misslyckas med att dra igång ett da capo. Historien känner inga bokstavliga repriser. Så varför skulle hin håle välja den förväntade skepnaden om han vill gynna sin sak maximalt?

När det gäller nutida konstnärliga gestaltningar av den onde så anser jag personligen att karaktären ”The Merovingian” i den djupt fascinerande filmen Matrix är långt mer övertygande. Här har vi en välklädd och verserad man med oerhörd, men inte för alla uppenbar makt, som har en utstrålning av lätt depraverad och cynisk man av värld. Detta är alltså mitt tips. Tar djävulen själv mänsklig form så klampar han inte runt som maskerad finsk hårdocksstjärna utan han är välklädd och sofistikerad. Han är säkerligen som Bibeln säger ”en ulv i fårakläder”, och han erbjuder materialism, cynism och njutning för populansen så att få granskar hans makt och ännu färre vågar ifrågasätta den.

Utifrån mitt tolkningsperspektiv framstår alltså Lordis sång som en maning till den vanliga människan – hon som varken är ängel eller demon – att använda sin urskillningsförmåga. Att i det tillgängliga ljuset anställa en arockalyps som skakar om och omdanar så att den gamla eliten försvinner och vi får nya kungar. Men frågan är förstas om en blixtrande arockalyps i månens sken räcker för att syndarna skall se sanningen och ersätta sina falska profeter och gamla kungar med nya kulturbringande jokrar. Är ljuset tillräckligt starkt?

Och den frågan för oss tillbaka till Carola. Hon darrar minsann inte på manschetten. Hon proklamerar frimodigt att kärleken är ”invincible”. Och hon menar förstås att den gudomliga kärleken, Jesu Kristi kärlek är oöverbärlig. Hon talade inte teologiskt klarspråk i själv sångtexten, men när tillfälle bjöds förkunnar hon sin tro med hjälp av de slitna teologiska tankeformer som i en modern och sekulariserad tid känns så svåra att förhålla sig till för alla människor som inte förmår svälja den frikyrkliga retoriken. Därför framstår hon som en anakronism. Ett slags fullblodsartist i symbolisk prästinnemundering.

Men det är mer komplicerat än så. För även när hon håller sin teologiförtjusta prästinnemun stängd och bara sjunger så går en energi igenom henne som rör vid människor på ett sätt som kan sätta djupt andliga strängar i dallring. Och hon gör detta med en oerhörd kraft. Här finns, anser jag, nyckeln till fenomenet Carola. Genom sin sång förmedlar hon något som det inte är politiskt korrekt att tala om i vårt sekulariserade och intellektuella land. Och hon blir intensivt älskad för detta. Men också hatad. Och när hon själv börjar tala om det som strömmar genom henne så använder hon en teologisk begreppsapparat som för många är obegriplig eller frånstötande.

Så för mig betydde Carolas beslut att ställa upp i Eurovision Song Contest därför ett intressant test på tidsandan. Enligt min mening pågår ju starka globala civilisationssönderfallsrelaterade processer som på senare tid allt tydligare börjat veta mot en undermedveten mottaglighet och längtan efter en förnyelse på den djupa nivå där de civilisationsbärande visionerna formas. Och jag uppfattade Carolas europeiska utflykt som ett lackmuspapper i sammanhanget. I hjärtat hoppades jag att en seger skulle vara möjlig och med förnuftet tänkte jag att hon måste stupa på sin teologiska konventionalitet. På sin oförmåga att förstå att förkunnelsens former måste dö och återuppstå.

Och så blev det. Men jag hade förstås inte räknat med att Lordi skulle symboliskt komma till hennes undsättning. De har inte Carolas rena kanal till det högre, men de förstår det hon inte verkar förstå. Och det de förstår är att det inte går att som det heter med bibliskt språk tömma nytt vin i gamla läglar. Det nya som människorna längtar efter kan inte rymmas i gamla och hävdvunna bekännelseformler. Därför bjuder Lordi syndarna till sin arockalyps så att de uppenbarande blixarna från denna nattliga och månbelysta begivenhet skall avslöja de falska profeterna och göra jokarna till nya kungar. Det Lordi förstår är alltså att även inom religionen är det falska profeter och teologiska furstar som behöver arockalypsbehandling så att förnyelsens jokerkraft kan få bryta fram.

Men det de inte verkar förstå är att de behöver mera av solens uppenbarande ljus. Att deras månbelysta övningar bara är en bra början. Att det först är när gryningsljuset kommer som trollen spricker. Så nästa steg för dem skulle väl vara att försöka engagera Carola som ”lead singer”.

Detta lär väl inte vara eller bli aktuellt. Men det hindrar inte att jag känner en stilla glädje över att när tiden nu inte var mogen för en seger för Carola, och knappast hon själv heller för den delen, så vann dessa kloka finska hårdrockare. För mig är det nämligen ett klart och tydligt tecken på att gryningsljuset närmar sig.

Dessutom gläder jag mig åt att Carola redan antytt att hon kan tänka sig att göra ett nytt försök. Vad jag samtidigt hoppas är att hon skall våga gå djupare i sig själv så att hon kan hitta en personlig grund för att våga lämna stelnade teologiska bekännelseformer så att hennes tal skulle kunna bli lika bra som hennes sång.

II. En debatt om tro och vetande

För snart en månad sedan hade SVT en temakväll om tro och vetande. I introduktionen till programmet sägs: ”Det behöver inte vara någon motsättning mellan tro och vetande, men vi ser allt oftare hur begreppen blandas ihop.” Det tyckte jag lät som en löftesrik formulering, även om jag förstås hade mina aningar om att det hela ändå skulle bli en ensidig historia. Jag tittade så i efterhand på två av programmen, dels en brittisk dokumentär med titeln *Roten till allt ont?* där Richard Dawkins – bl.a. känd som författare till boken *Den själviska genen* – fick förmånen att karikera religionen. Och så ytterligare en dokumentär som hette *Krig mot vetenskapen* och handlade om hur det i USA börjar uppträda olika försök att ifrågasätta Darwin. Det mest försåtliga försöket ansågs vara det som främjar en teori som kallas intelligent design.

Behållningen av kvällen var inte filmerna som båda led av olika grader av scientistisk ensidighet och filosofisk oklarhet utan Peder Sylwans samtal med Anders Piltz som ju som katolsk präst och skolad filosof inte föll för några av de vanliga vulgärargumenten.

I vilket fall som helst ämnar jag inte här och nu börja argumentera mot svagheterna i de båda dokumentärerna utan temakvällen ifråga fick mig i stället att tänka på den debatt i liknande frågeställningar som jag själv varit engagerad i under framför allt 2005. Debatten har ägt rum i Sökaren (www.sokaren.se), och den utlöstes av att jag (i Sökaren 2:2005) recenserade en bok av Erland Lagerroth med titeln *Bortom Darwin och DNA* (Mareld 2004).

Lagerroth uppskattade nämligen inte min recension över hövan och bereddes möjlighet att gå i svaromål. Det som främst retade den gamle hedersmannen var att jag kritiserade hans egen favoritteori, nämligen teorin om självorganisation.

Jag uttryckte mig bl.a. så här:

Lagerroth skriver väl och pedagogiskt. Han har breda kunskaper och entusiasmen för ämnet går inte att ta miste på. Men läsningen fick mig ändå att tänka på den första gåta som berättades för mig i barndomen. Det var mormor som ställde mig inför problemet: Vad är det som går och går, men aldrig kommer till dörren? Svaret var förstås ”klockan”. Det jag menar är att Lagerroths tankar går och går och går. Han redovisar teorier och resonerar och resonerar. Men han kommer aldrig fram till ”dörren”, till ”pudelns kärna”.

Och förklaringen är att Lagerroth låtit sig förhäxas av den belgiske vetenskapsmannen Ilya Prigogines nobelprisade upptäckt av s.k. dissipativa strukturer och hans och övriga besläktade tänkares förmodanden om att denna mekanism är central i det man kallar självorganiserande system. De dissipativa

strukturerna är säkert en bra vetenskaplig beskrivning av existerande fenomen i naturen. Men beskrivningar är inga förklaringar.

Så för att uttrycka det alldeles tydligt. Teorin om självorganisering förklarar ingenting. Ordet självorganisering är bara en mystifierande beteckning för att dölja att man inte har någon förklaring till varför det ”självorganiserande systemet” fungerar som det gör. Det är som med det självspelade pianot. Förklaringen till att pianot är självspelade är inte att det är självspelade, utan att det är konstruerat för att fungera som det gör.

Den efterföljande debatten blev relativt het, men enligt min mening inte särskilt klagörande eftersom jag aldrig lyckades förklara min poäng för Lagerroth och därför envisades han med att kritisera mig för uppfattningar som jag inte anser att jag har. Men jag skall inte återge Lagerroths uppfattningar utan i stället hänvisa den intresserad till dels hans egen fullmatade hemsida www.lagerroth.com och dels till www.complexityforum.com och <http://paradigmdialog.com/>

Däremot skall jag publicera mitt sista inlägg i debatten sådant det såg ut innan Sökarens redaktör redigerade det med förenkling och förkortning i sikte. Artikeln har titeln:

Om vikten av att skilja mellan tro och vetande

I Erland Lagerroths senaste försök (*Sökaren* 4:2005) att försvara sig mot den kritik mot begreppet självorganisering som jag dristade mig till att uttrycka i min recension av hans bok (i *Sökaren* 2:2005 och något förtydligad i en artikel i *Sökaren* 3:2005) tror han sig ha hittat nyckeln till en förklaring av varför jag har hamnat helt fel i mitt tänkande. Och nyckeln är att jag i min senaste artikel kallade ”dissipativa strukturer” för ”en enkel mekanism”.

Enligt Lagerroth visar detta att jag i likhet med medlemmarna i *Vetenskap och Folkbildning* inte begriper mig på materien. För, förkunnar han, den ”är inte något enkelt, passivt material, som bara ligger där, färdigt för oss att exploatera, utan ett hav av självorganiserande system, som skapar sig själva och styr sig själva och vid behov kan omskapa sig själva till nya existensformer”. Och eftersom jag inte begriper detta menar Lagerroth att jag ”spottar på min mor” (ja inte på min gamla mamma utan på den självskapande tillvaro ur vilken jag har framsprungit).

Dessa Lagerroths påståenden har emellertid ingen tyngd som argument i sakfrågan. För även om jag hade skrivit att dissipativa strukturer är så osannolikt komplicerade mekanismer att de inte alls borde kallas mekanismer eftersom detta begrepp leder tankarna till en för-einsteinsk syn på materien så skulle jag ha dragit samma slutsats, nämligen att begreppet självorganisering används för att dölja att man inte har någon förklaring till varför tillvaron fungerar som den gör.

Av Lagerroths senaste inlägg att döma verkar han vilja försvara sin ståndpunkt genom att låta materiebegreppet svälla så att det inkluderar allt, dvs. även sin egen förklaring. Genom att proklamera att materien inte bara är självorganiserad utan också självgenererande och själv stakar ut sin egen utvecklingsriktning så

behövs ju inga immateriella spekulationer om Gud eller andra flummerier för att förklara världen. Den förklarar sig själv. Elegant eller hur?

Det för mig förbryllande är hur Lagerroth kan undgå att se att detta sätt att resonera är ren och skär metafysik? Jag förmenar inte Lagerroth att tro att hans världssyn är bättre än inte bara den deterministiska materialismen (vilket jag också anser) utan också de religioner han räds (och så är kanske delvis fallet), men jag har däremot invändningar mot att Lagerroth verkar anse att hans världsbild är vetenskapligt bevisad och därmed ett faktum. För vilka är i så fall dessa bevis? Och hur skulle det gå till att få fram dem?

Det krävs onekligen mycket av ett experiment som skulle kunna bevisa att självorganiseringen är ett faktum. Framför allt måste experimentet läggas upp så att man kan vara rimligt säker på att de av Lagerroth knappt erkända och definitivt inte av någon förklarade grundvillkoren för tillvaron inte är den dolda förklaringen till de fenomen som en del tolkar som uttryck för självorganisering. Så vitt jag kan förstå kräver detta att man kan skapa en miljö där vår rådande tillvaros okända andliga och materiella grundvillkor inte gäller (eller åtminstone är fullständigt neutraliserade – vilket samtidigt kräver att man vet vilka de är) och att man sedan försöker visa att vår typ av materia beter sig likadant där som här. Denna uppläggning gör det såvitt jag kan förstå möjligt att visa att materien skulle kunna vara bärare av en förmåga till självorganisering reellt och inte inbillat oberoende av tillvarons grundvillkor. Men hur det skulle gå till att i praktiken rigga ett dylikt experiment övergår med bred marginal mitt förstånd.

Så intill dess att detta osannolika experiment är utfört och bevisen finns för att materien faktiskt är självorganiserande i reell och inte i metaforisk mening så kommer jag att trots Lagerroths i omfattande repliker uttryckta missnöje och tillvitelser hävda att föreställningen om självorganisering är en trosuppfattning och ingenting annat. Och jag kommer också att fortsätta att hävda att Lagerroth blandar ihop tro och vetande.

Naturligtvis kan man tycka att allt detta inte är så mycket att bråka om. Och för mig personligen får naturligtvis Lagerroth ha vilka uppfattningar han vill. Men rent generellt menar jag att oförmågan att se skillnad på tro och vetande är den moderna tidens kanske allvarligaste filosofiska sjuka. Den moderna människan har inte förstått att den tyske sociologen Max Scheler har rätt när han konstaterar att ”människan tror antingen på Gud eller avgudar”. Och därför är vi stolta över att vi som uttryck för vår briljanta vetenskapliga intelligens inte längre faller i farstun för allehanda religiösa och metafysiska tankar, och så märker vi inte att vi bakvägen släpper in andra trosuppfattningar som får oss fullständigt i våld. En del av dessa ”avgudar” använder vi så bl.a. till att motivera och rättfärdiga handlingar som skapar en utvecklingsriktning för världen och människorna om vilken Kofi Annan har konstaterat att ”vi håller på att beröva framtida generationer deras möjligheter att upprätthålla sina liv på vår planet”.

Detta är ett av de offer som våra ”avgudar” kräver av oss. Och ”avgudakraven” lär fortsätta om vi inte kan skärpa vår filosofiska medvetenhet och lära oss att granska och förkasta dålig tro och dåliga avgudar. Och ett första steg i den riktningen är att lära sig att se skillnad på tro och vetande.

III. Vetenskap och religion - två vägar till mysteriets port

I Sökaren 1:2006 publicerades en längre artikel som jag blev inbjuden att skriva. Den lyder som följer:

Häromsistens fick jag ett uppdrag. Sökarens redaktör ville att jag skulle skriva om det som pekar på, eventuellt bevisar, att en materialistisk mekanistisk förklaring av världen inte är möjlig?

Jag tackade ja, och min infallsvinkel blir att först försöka klargöra vad det är man gör när man anser sig förklara världen på ett materialistiskt och mer eller mindre mekanistiskt sätt. Som jag uppfattar saken går själva förklarandet ut på att försöka få insikt om orsakerna till det fenomen som skall förklaras. Detta låter måhända banalt, men det är det inte. För varje studerat fenomen som inte är triviale är det inte uppenbart vare sig vilka de påverkande orsakerna är eller hur deras påverkan exakt går till.

En viktig del av den vetenskapliga verksamheten är därför att isolera det studerade fenomenet för att försöka få kontroll över vilka orsaker som faktiskt påverkar fenomenet ifråga. Drömmen är att ha det studerade fenomenet som ”i en liten ask”, dvs. så isolerat att man själv kan applicera olika orsaker för att studera exakt vilken verkan dessa har. Man talar i sådana sammanhang ofta om beroende och oberoende variabler. Den vetenskapliga verkligheten är dock sådan att man nästan aldrig lyckas förklara det man studerar till 100 %. Det finns s.k. residualer, dvs. oförklarade restposter, som förklaras av orsaker som man inte känner till eller inte lyckas få kontroll över så att man kan studera deras inverkan systematiskt. I praktiken hankar sig vetenskapen alltså fram med det man anser vara ”tillräckligt bra förklaringar”.

Men inte nog med att förklaringarna inte är 100-procentiga, det finns ytterligare ett svårhanterat problem som har att göra med att de s.k. oberoende variablerna ofta inte alls är oberoende utan själva är beroende av andra variabler (eller orsaker) som man inte känner till eller inte erkänner eller inte vet hur man skall mäta eller styra.

Det är också därför som vetenskapen trots sina högstämda anspråk på att vara sanningsproducent har en tendens att vara en producent av ”dagens sanningar”. Allteftersom man utvecklar nya mätmetoder, eller skiftar teoretiskt perspektiv kan man upptäcka och studera inflytandet från variabler som man tidigare inte kunnat studera eller rent av inte erkände.

Det man framförallt använder för att staga upp detta rätt skakiga och osäkra eller åtminstone flytande kunskapsbygge är de s.k. naturlagar som man anser sig ha frilagt. Deras roll i det vetenskapliga kunskapsbygget är att de behandlas som om de bara finns och som om de inte behöver förklaras, dvs. som om de är sin egen förklaring. De är alltså en motsvarighet till axiomen inom matematiken, dvs. de oföränderliga grundstenar på vilka kunskapsbygget kan resas.

Så här långt komna i vårt resonemang kan vi alltså konstatera att när vetenskapen försöker koppla ett förnufts och det rationella tänkandets helhetsgrepp på världen i dess totalitet så är fundamentet naturlagarna som i praktiken antas vara självförklarande, dvs. sin egen förklaring. Och med utgångspunkt från detta fundament reses ett kunskapsbygge där skapandet av kunskap kretsar kring att formulerade teorier om verkligheten verifieras genom mätbara materiella fenomen.

Det paradanspråk som är förknippat med den beskrivna vetenskapliga hållningen till hur sann kunskap införskaffas är att den vetenskapliga metoden har potential att förklara världen i dess helhet, och då avses inte bara olika detaljer utan både detaljer och helheten. Vi är visserligen inte där än men anspråket är att om vetenskapen får fortsätta sin kartläggning av detaljer så kommer detta så småningom att ge upphov till den mest grandiosa av förklaringar, dvs. teorin som förklarar allt och som dessutom är empiriskt bevisad. I denna fullbordans stora stund förmodas vi alltså stå där med det som redaktör Magnusson i sin uppdragsformulering till mig kallade ”en materialistisk mekanistisk förklaring av världen”.

Redaktör Magnussons fråga till mig är ju om denna förklaring alls är möjlig. Mitt kortaste svar är förstås att visst är den det. Men nästa fråga är ju om den är sann? Och om det verkligen är världen som helhet som kan förklaras på det aktuella sättet? Mitt svar på dessa frågor är entydigt nej. Och låt mig nu försöka förklara denna min ståndpunkt.

Det som filosofiskt sett är det mest problematiska inslaget i den rationella, materialistiska och vetenskapliga hållningen till hur sann kunskap produceras är föreställningen att detta projekt är och kan hållas fullständigt fritt från tro. Visserligen tolererar man tro i meningen förmodanden som man försöker bevisa på rekommenderat sätt, men skulle bevisningen misslyckas så förkastas förstås tron, dvs. hypotesen. Men den tro man inte tolererar är tro av det slag som faller inom religionens domäner, dvs. olika metafysiska och mytologiska teorier om hur tillvaron som helhet uppkommit och fungerar och vad som är dess yttersta syfte och mening.

Tro rörande dess ting betraktas som en emotionell privatsak, och kan förstås tolereras som sådan. Men om man bedömer denna tro som en utsaga om verkligheten så blir slutsatsen att den inte handlar om något annat än sagor och fantasier, och dylikt hör inte till kunskapens domäner enligt vetenskapen. Och därför påstår sig också vetenskapen vara fri från dylika teorier. En frihet som dessutom anses vara ett krav för att något alls skall kunna göra anspråk på vetenskaplighet.

Detta är emellertid en grov filosofisk bluff. Och detta mitt påstående hör samman med min redan redovisade syn på hur förklaringar i princip är uppbyggda. Det är helt enkelt så att om man i det vetenskapliga kunskapsbygget någon gång skall få slut på frågandet om orsaker till orsaker till orsaker osv. osv. – vilket man ju måste om man någonsin skall kunna med fog anse sig ha förklarat verkligheten som helhet, för en förklaring som är i behov av ytterligare förklaring kan ju vara intressant men den är ju inte direkt en förklaring med stort

F – så måste man antingen erkänna att orsaksfriläggandet sker inom ramarna för eller är kringgärdat av något oförklarat, dvs. av ett mysterium, eller så måste man postulera något som är fundamentalt och av självförklarande natur. Och efter striden med trons företrädare och deras maktövertagande och missförstånd av både trons och vetandets natur valde man den sistnämnda linjen. Naturlagar och teorier med allförklarande anspråk som t.ex. Darwins utvecklingslära framställs som om de vore så bra nära bevisade att det i praktiken är onödigt att söka förklaringar till dem. Därmed behandlar man teorier som är användbara för att ordna och provisoriskt förklara fakta som om de själva vore bevisade fakta.

Genom denna manöver kamouflerar man för sig själv att grunden för hela kunskapsprojektet är en mytologi som motiverar och rättfärdigar hela det vetenskapliga kunskapsprojektets inriktning och karaktär. Detta är den stora filosofiska bluffen. Genom denna kamouflagemanöver kan vetenskapen framställa sig som att den är något väsensskilt från religionen, och dessutom som något mycket bättre.

Men i själva verket är hela detta bygge religiöst i den meningen att det är uttryck för en tro på en verklighetsuppfattning som visserligen påstås vara bevisad, men detta påstående är ogrundat. Verklighetsuppfattningar är aldrig bevisade i den mening som vetenskapen kräver när det gäller bevisning av teorier om väsentligt mindre och hanterligare realiteter än verkligheten som helhet. Och detta gäller såväl religiösa som i konventionell mening icke-religiösa verklighetsuppfattningar.

Detta betyder att den absoluta boskillnaden mellan religion och vetenskap inte kan upprätthållas. Skillnaderna är förstås stora och betydelsefulla, men det är onödigt att överdriva. Bättre är att försöka förstå både likheter och skillnader. Och som jag ser det gäller skillnaderna primärt att man studerar olika företeelser. Vetenskapen är i huvudsak orienterad mot yttervärlden – mot det objektiva – och är förknippad med uppfattningen att förklaringar för att anses vara vetenskapliga måste inbegripa mätbara materiella realiteter. Och de delar av vetenskapen som gäller människans subjektiva liv, som t.ex. psykologin, är för närvarande underställda en allt större press när det gäller att relatera sina förmodade rön till biologiska realiteter som då anses vara överordnade när det gäller förklaringskraft.

Som kunskapsprojekt genererar vetenskapen obestridligen kunskap om den objektiva yttervärlden. Religionen är däremot i princip helt vänd mot den subjektiva aspekten av tillvaron, dvs. hela den inre värld som vårt medvetande öppnar och/eller begränsar för oss. Och den fokuserar i synnerhet både upplevelser av och föreställningar om vår tillvaros mening, syfte, yttersta natur och ursprung och dessutom uppfattningar om vad dessa föreställningar bör leda till för etiska, moraliska och andra konsekvenser för den mänskliga livsföringen. Religionen representerar i själva verket ett försök att vinna kunskap om dessa subjektiva realiteter till fromma för ett bättre mänskligt liv.

Religionen försöker däremot i motsats till vetenskapen inte dölja sin metafysiska och mytologiska karaktär. Utan man proklamerar öppet att man postulerar en gudomlig dimension av tillvaron, en bortom tid och rum varande källa till det

som utspelas i vår verklighet. Och att denna dimension också är det ständigt verksamma källflödet till den moral som vi bör följa om vi skall kunna leva i harmoni med den tillvaros syfte i vilken vi är en del.

Inom religionen är det alltså en gudomlig dimension – som i olika kulturkretsar har varierande namn och egenskaper – som anses vara det självförklarande ursprunget till vår tillvaro medan man inom den vetenskapliga världen gör gällande att dess olika allförklarande teorier klarar att med större elegans och sanning spela Guds roll i tillvaron. Men man hävdar inte denna ståndpunkt på ett öppet sätt genom att säga att vår Gud är bättre än den Gud man föreställer sig bland de religiösa tänkarna. Nej de materialistiska ideologerna inom vetenskapsvärlden förnekar blankt att de sysslar med något annat än vetande och gör följaktligen anspråk på att veta att den religiösa tankevärldens Gud allra minst är överflödigt och med all sannolikhet inte existerar eftersom materialisterna tror att världen klarar sig bra ändå, dvs. i realiteten med hjälp av deras omedvetna och förnekade Gudssurrogat.

Till saken hör också att vetenskapens företrädare i allmänhet anser att religionen enbart sysslar med teorier och metafysiska spekulationer. Att den alltså fullständigt svävar i det blå som ett pompöst fantasifoster som dessutom är farligt eftersom det kan användas till maktmissbruk och annat kunskapsfientligt och ondskefullt.

Att sådant förekommer är en sak, men det förekommer onekligen en hel del även i vetenskapens namn. Det jag sysslar med i det här sammanhanget är emellertid klok religion, och den kloka religionen eller andligheten är inte bara teorier och teologiska tvångströjor utan den är också förknippad med en subjektiv kunskapsväg där man genom meditation och andra inre övningar i samspel med yttre aktivitet kan bl.a. genom s.k. mystiska upplevelser frilägga insikter om verklighetens djupaste natur. Upplevelser som för dem som förlänats upplevelserna i fråga uppfattas sätta medvetandet i kontakt med något bortom tid och rum, en dimension av verkligheten som är gemensam eller ligger till grund för både den aspekt av verkligheten som vetenskapen studerar och det som religionen primärt sysslar med. Upplevelser av skakande kraft som rör tillvaros urgrund.

Inom religionen finns alltså en empirisk dimension, dvs. en väg för verifierande av kunskap om tillvaros yttersta natur, mening och mål samt vad detta implicerar för människan och hennes liv och leverne. Denna väg är både individuell och kollektiv, dvs. den leder inte bara till personliga insikter utan den kan också leda till kollektivt sett ny kunskap om de yttersta tingen. En kunskap som i den religiösa eller andliga tankevärlden brukar beskrivas med begreppet uppenbarelse. Och när denna uppenbarelse är extra kraftfull visar historien att resultatet blir nya religioner som i en del fall utvecklats till kultur- och civilisationsbärande visioner.

Anspråken på existensen av en dylik inre kunskapsväg avfärdas naturligtvis som kvalificerat strunt av de ideologiskt renläriga företrädarna för ett materialistiskt perspektiv. Om inte upplevelserna på denna kunskapsväg avfärdas som varande rena påhitt och lögnar av bondfängerikaraktär så är paradbortförklaringen att det

handlar om hallucinationer som den enfaldige person som upplevt det hela inte haft intellektuella resurser och omdöme att genomskåda. Så sätter sig små andar beskäftigt till doms även över sådana imponerande historiska gestalter som Buddha, Jesus och Muhammed och gör sken av att om de hade varit i deras närhet när det begav sig så skulle säkert deras knivskarpa argument ha ändrat historiens gång till det bättre.

Att påstå att vetenskapen och religionen är engagerade i en strid mellan tro och vetande är mot bakgrund av denna analys ett minst sagt tvivelaktigt påstående. Visst sysslar religionen med tro, men det finns ovedersägligen en dimension av religionen eller andligheten som handlar om kunskapsutveckling i den inre världen. Och metodkraven för uppnående av resultat, dvs. kunskap i den inre världen, är minst lika strikta som den vetenskapliga metodens krav för att uppnådd kunskap om yttervärlden skall kunna anses vara giltig. Både vetenskapen och religionen har alltså utvecklat metoder för uppnående av objektiv kunskap i de skilda dimensioner av verkligheten som de försöker vinna kunskap om. När det gäller vetenskapen så berömmar den sig om att enbart syssla med att fastställa objektiv kunskap om den materiella verkligheten, men som redan klagjorts är den också en kamouflerad religion där liturgin är intensivt antireligiös.

Striden mellan tro och vetande, som i vår tid bl.a. tar sig uttryck i att företrädare för vetenskapens perspektiv förfasar sig över att pseudovetenskapliga teorier breder ut sig (och där ofta insikterna om vad dessa s.k. pseudovetenskapliga teorier innebär och står för är grova och missvisande karikatyrer vilket onekligen underlättar rättfärdigandet av de egna fördömandena), är i själva verket en strid mellan olika trossystem. Och denna strid skulle utan vidare kunna förlora en hel del av sin hetta, ja t.o.m. upphöra, om vetenskapens företrädare kunde vara ärliga nog att tillstå att deras kunskapsanspråk är mytologiskt grundade och representerar ett visserligen väsentligt men icke fullständigt uttömmande förhållningssätt till det obestridliga faktum att vi människor ingår i en verklighet som är ett stort mysterium. Ett mysterium som för oss uppvisar två aspekter. En objektiv och en subjektiv aspekt, en aspekt som rör yttervärlden och en som rör den inre världen.

Vetenskapen är alltså det hittills bästa sättet att vinna kunskap om den objektiva aspekten av det stora mysteriet, men den är inte det enda, sanna och uttömmande förhållningssättet. Det behövs också ett sätt att vinna kunskap om den subjektiva aspekten av tillvaron. Och det är här som religionen eller andligheten kommer in. Klok andlighet är som redan påtalats inte uteslutande ett postulerat trossystem som är immunt mot vidareutveckling utan det har en systematisk metodik för individuell verifikation av objektiva andliga insikter.

Min ståndpunkt är alltså att vetenskapen har missförstått sin roll om den anser att den måste konkurrera med religionen, ja helst eliminera den. På samma sätt som religionen en gång i tiden var en katastrof när den föreskrev för vetenskapen vilka rön som var de på förhand korrekta är vetenskapen en katastrof som kamouflerad religion. Klok vetenskap och klok religion är i stället två varandra kompletterande kunskapsvägar som båda behövs för att öppna mysteriets port.

På inget område är konsekvenserna av den reduktionistiska materialismens ambitioner att bli den allena rådande verklighetsuppfattningen så destruktiva som när det gäller synen på människan.¹

Och detta framstår särskilt klart om man tittar lite närmare på den enskilt viktigaste frågan i sammanhanget, nämligen frågan om medvetandets förhållande till den mänskliga mekanismen. Här upprätthåller materialisterna envetet föreställningen att medvetandet inte har en autonom subjektiv existens utan att det restlöst kan reduceras till att vara en produkt av materiella strukturer. Men eftersom komplikationen med denna ståndpunkt är att den individuella identiteten, den fria viljan, skaparförmågan, ja allt det där som gör att vi människor känner oss som herrar i vårt eget hus, dvs. som moraliskt ansvariga subjekt, upplöses till chimärer, till genstyrt hjärn- och nervsystemsflimmer, som ytterst sett bär godtycklighetens prägel, så är den reduktionistiska materialismen konsekvent och ärligt framställd både motbudande och föga trovärdig.

Därför pågår bland materialistiskt inriktade teoretiker ett intensivt bortblandande av korten med hjälp av olika föreställningar som ”mjuk determinism”, emergens etc. för att man skall kunna både äta kakan och ha den kvar. Man försöker vara materialistiskt reduktionistisk samtidigt som man i dessa människorättstider vill erkänna människans autonomi, fria vilja och skapande förmåga. Rent av hennes oändliga värde.

Men som framförallt Jan Adrianson visat med plågsam tydlighet och stringens måste vi i stället välja.² Vi kan inte både hålla människan högt enligt humanistiska principer och hävda att materialismen är en sann verklighetsuppfattning. Detta val vill vi emellertid inte göra eftersom vi fått för oss att det är omodernt och ovetenskapligt. Så därför har vi anträtt en väg som innebär att medan vi talar vackert om humanismen så kommer vi sakta men säkert att allt mer konsekvent behandla oss själva som om vi vore genprogrammerade robotar i hedonismens, verklighetsflyktens och den ekonomiska tillväxtens tjänst.

Hur långt vi skall behöva gå på denna väg innan den materialistiska förtrollningen bryts vet inte jag. Men jag tycker mig i varje fall se att ljuset ökar. Mysteriets port står kanske ändå på glänt.

---

¹ Belyses bl.a. i min bok ... *men vad går det ut på egentligen – livet alltså* (Caduceus, 2004).

² En bra introduktion till Jan Adriansons författarskap är hans senaste bok *Meningens källa* (Uppsala, 2004).